

### ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (на прикладі оповідання “Жаль”)

*У статті зроблена спроба аналізу художньо-естетичної структури прози Лесі Українки на прикладі оповідання “Жаль”*

Поява у творчому доробку Лесі Українки низки прозових творів не була випадковою. Уже наприкінці 80-х років XIX століття письменниця розпочала досить активний пошук нових для себе художніх форм і засобів відтворення оточуючої дійсності. “На самих ліричних віршах вже не втриматись! – тісно робиться, хоч се не значить, ніби їх зовсім покинути маю, того, певне, ніколи не буде” [1:10:91], – відверто зізнається вона у листі до відомого українського письменника, критика і публіциста Михайла Павлика від 22 червня 1891 року.

Звичайно, Леся Українка не збиралася залишити поезію і зосередитися виключно на прозі. Розширення творчого діапазону свідчить, мабуть, про її намагання більш повніше і глибше розкрити власну особистість, яскравіше реалізувати своє багатогранне художнє обдарування. Прозові твори письменниці умовно поділяються на дві групи. Першу складають твори для дітей, другу – твори актуальної соціальної і морально-етичної проблематики.

Усі вони в переважній більшості належать до так званих “коротких жанрів” (оповідання, новела, нарис). Ці жанри завжди відзначалися особливим динамізмом, вони дозволяли Лесі Українці, по-перше, миттєво фіксувати “власні душевні порухи”, відчуття і переживання, викликані подіями особистого і суспільно-політичного життя, і, по-друге, швидко реагувати на самі події.

При житті великої поетеси її прозові твори друкувалися лише у періодичних виданнях. Потрібно у першу чергу відзначити такі часописи, як “Зоря”, “Народ”, “Літературно-науковий вісник”, “Дзвінок”, що виходили у Львові; “Ілюстрована бібліотека для молодіжі, міщан і селян”, який видавався у Чернівцях; харківський літературний альманах “Складка”; одеський літературний журнал “Южные записки”; журнал “Киевская старина” та інші.

Ставлення як критики, так і самої письменниці до власної прози не було однозначним. З одного боку, Леся Українка ніколи не ідеалізувала свої оповідання, не вважала їх досконалими, але, з іншого, завжди вимагала сприймати їх як її “рідних дітей”, а не щось прохідне і другорядне. Прозові твори поетеси – це результат не тільки її активного творчого росту, а й внутрішнього розвитку, духовного зростання, результат напружених і болючих роздумів над проблемами людського буття.

Із усіх своїх оповідань і нарисів особливої ваги і значення Леся Українка надавала оповіданню “Жаль”. Це найбільший за обсягом прозовий твір письменниці. Не випадково вона часто називала його маленькою повістю. “Жаль”, можливо, з’явився в результаті домашнього літературного конкурсу, який проводили між собою члени сім’ї Косачів у 1888 або 1889 році. Очевидно, кожен із учасників цього творчого змагання мав представити на суд родини власний літературний твір під назвою “Канাপка” чи “Кушетка”. Про це може свідчити той факт, що оповідання під назвою “Кушетка” є у брата Лесі Українки Михайла Косача, потрібно зазначити також, що новела з аналогічною назвою зустрічається і серед недрукованих творів Олени Пчілки.

Робота над оповіданням була закінчена у 1890 році, але лише восени 1894 року на сторінках львівського журналу “Зоря” воно побачило світ. Такий довгий шлях до читачів можна пояснити невизначеністю стосунків між Лесею Українкою і редколлегією журналу, до якого оповідання було надіслане, очевидно, одразу після написання. “Що ж до моєї повісті, то, далекі, не знаю, як з нею буде, бо не розумію, як маю думати про відносини “Зорі” до мене; “Зоря” має чимало моїх віршів і дещо з прози, але ніщо не друкує, хоч і назад не вертає і не каже, що її моє писання неспридатне, отже, не знаю, як з нею бути” [1: 7 : 539], – з гіркотою писала Леся в одному із своїх листів з Відня.

Очевидно, членів редколегії журналу насторожила “несподіваність теми”, яку підняла письменниця в оповіданні. У ньому розповідається про високий злет і стрімке падіння молоді самолюбивої дівчини Софії Турковської з нетитулованої родини, котра увійшла у вищий світ завдяки шлюбу з уже немолодим князем. Власне, невміння вести фінансові і господарські справи, а також нерозважливості і марнотратство молоді дружини призводять князя до банкрутства і несподіваної смерті. Залишившись без будь-якої матеріальної підтримки, молода удова, яка надзвичайно швидко звикла до свого нового стану, раз і назавжди засвоївши закони життя аристократичного світу, мріє про нове одруження. Не нажилась за князем, то, може, наживеться за графом! Вона не хоче повертатися у село до батьків, а воліє поступити “у компаньйонки”, точніше – у прислуги до старої вередливої баронеси. Баронеса, родичка померлого чоловіка, постійно дорікає Софії, замучує її дрібними проханнями і лайками. Під час чергової словесної перепалки, знаходячись у стані надзвичайного нервового збудження, героїня убиває баронесу бронзовою статуєткою...

Роль надзвичайно важливої художньої деталі у творі відіграє рожева канাপка, яку привезли у дім Турковських у той самий день, коли героїня познайомилась із князем. Цей предмет хатньої обстановки спочатку став причиною жвавого сімейного обговорення, а потім – сварки між Софією і молодшою сестрою Надією. На канাপці відбулася і перша розмова головних персонажів оповідання, тому зрозуміло, чому Софія вирішила після весілля забрати її з хати батьків у свою нову господу.

По смерті князя канাপка дісталася старій баронесі як компенсація за борги родича, і кожна зустріч з нею пробуджувала у Софії щасливі спогади. Рожева канাপка стала для неї символом веселого і безтурботного жит-

тя, про яке вона завжди мріяла, якого постійно прагнула і яке так несподівано для себе втратила. Не випадково саме після того, як Софія без дозволу баронеси лягла на канапку, відбулася їхня остання трагічна розмова.

Леся Українка ніколи не погоджувалася з твердженням деяких критиків, що тема твору є “далекою для автора... бо таких людей, як героїня повісті, він знає чимало і бачить дуже зблизька...” [1:10:91]. Останній відчайдушний вчинок Софії свідчить, що письменниця “не зовсім розчарувалася в своїй нещасливій, хоч і дурній” героїні [1:10:91]. Молода жінка, можливо, вперше і лише на мить гостро відчула необхідність захистити власну людську гідність, протидіяти знущанням і образам. Але чого варта ця єдина мить...

Письменницю завжди цікавила проблема відповідального вчинку, проблема творчого діяння. Велика поетеса власним життям і творчістю завжди активно стверджувала думку про те, що будь-яка людина – не “страждаючий свідок”, не просто учасник випадкових подій, не іграшка в руках вищих сил, а творець власної долі. Краса людських душ проявляється лише у дії і через дію, лише у діянні в ім’я високої і благородної мети розкривається уся сила справжньої любові.

Головна героїня оповідання Софія достойна не тільки і не стільки осуду, скільки співчуття. Адже поруч з нею вирувало справжнє життя, життя, сповнене тривоги і відкриттів, пристрастей і боротьби. Але героїня в силу ряду обставин і причин цього не знає і не хоче знати, вона обмежила світ канапкою, обтягнутою рожевим атласом.

Причина розчарованості і непристосованості до життя багатьох молодих українських інтелегентів, вважає Леся Українка, полягає у підміні цінностей духовних цінностями матеріальними, у відсутності високої внутрішньої культури, у втраті чи деформації морально-етичного ідеалу. Сама ж поетеса увійшла у вітчизняну літературу не тільки як творець нової суспільної ідеї, а й нового громадсько-етичного ідеалу, нового поняття прекрасного. Звеличуючи боротьбу за кращу долю, оспівуючи подвиг і самозречення заради інших, показуючи їх благородний вплив на людину, Леся Українка постійно підкреслювала також важливу роль художньої літератури у формуванні кращих рис людського характеру. “Наші слова стають нашими ділами” [2:1: 333], – писала поетеса.

В оповіданні “Жаль” письменниця залишилася вірною собі, але, на відміну від більшості своїх поезій, вона утверджувала основні риси нового суспільно-етичного ідеалу, на цей раз ідучи від протилежного, тобто через засудження громадянської пасивності, бездуховності, втрати будь-яких зв’язків з народними традиціями.

Леся Українка сама бачила деякі недоліки свого прозового твору, та виправити їх уже не мала можливості. Вона часто любила повторювати вислів французького письменника Віктора Гюго: “Виправляти художній твір потрібно лише своїм наступним твором”. І дійсно, кожен наступний твір безсмертної дочки Прометея збагачував духовну скарбницю нашого народу, активно сприяв росту авторитету української літератури.

#### ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. – К.: Наукова думка, 1975 – 1979 (цит. у тексті за цим виданням, вказуючи том і сторінку).
2. Леся Українка. Публікації, статті, дослідження. – К.: Видавництво АН УРСР, 1956.– 496 с.

Матеріал надійшов до редакції 18.01.2001 р.

**Шинкарук В.Ф. Художественно-эстетические особенности прозы Леси Украинки (на примере рассказа “Жаль”).**

*В статье сделана попытка анализа художественно-эстетической структуры прозы Леси Украинки на примере рассказа “Жаль”.*

**Shynkaruk V.F. The Artistic and Aesthetic Prose of Lesya Ukraïnka (using a story “That’s a Pity”).**

*The author makes an attempt to analyse artistic and aesthetic structures of Lesya Ukraïnka’s prose (“That’s a Pity”).*